

УДК 398(477+438) «19»

Лариса Вахніна

ORCID 0000-0002-1030-7140

УКРАЇНОЗНАВЧІ СТУДІЇ ГЕЛЕНИ КАПЕЛУСЬ

Анотація. Стаття присвячена важливому місцю українознавчих студій у науковому доробку відомого польського фольклориста другої половини ХХ століття професора Гелени Капелусь. Інститут літературних досліджень Польської Академії Наук, де вона очолювала відділ народної літератури, протягом багатьох років підтримував наукове співробітництво з фольклористами-славістами Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М.Т.Рильського НАН України.

Ключові слова: фольклор, українознавчі студії, -польсько-українське пограниччя, Гелена Капелусь, Польща, Україна.

Інформація про автора: Вахніна Лариса Костянтинівна, завідувач відділу української та зарубіжної фольклористики Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М.Т.Рильського НАН України, кандидат філологічних наук, провідний науковий співробітник.

Електронна адреса: Vakhnina_LK@nas.gov.ua

Larysa Vakhnina

HELENA KAPEŁUŚ UKRAINIAN STUDIES

Abstract. The article is devoted to the comparative studies by Professor Helena Kapeluś, a famous Polish literary scholar and folklorist of the second half of the 20th century. The Institute of Literary Criticism of the Polish Academy of Sciences (she headed Folk Literature Department there) was constantly supporting scientific cooperation with folklorists and Slavists from M. Rylsky Institute for Art Studies, Folkloristics and Ethnology of the National Academy of Sciences of Ukraine.

Helena Kapeluś' scientific interests always included Ukrainian studies. Exploring Polish and Ukrainian ethnocultural borderlands, she focused on the figures of Zorian Dołęga-Chodakowski, Żegota Pauli and Oskar Kolberg and their academic works. It was no accident that Viktoriia Yuzvenko, Helena

Kapełuś, Ryszard Górski and Ryszard Wojciechowski planned to issue all the works by Zorian Dołęga-Chodakowski and Ukrainian volumes by Oskar Kolberg. The Oskar Kolberg Institute in Poznań was also given great importance.

The article emphasizes that Helena Kapełuś partnered with Anton Serednicki (the well-known translator and editor of the annual Ukrainian Calendar in Poland), as well as with the Ukrainian language edition *Our Culture*. A lot of her Ukrainian studies have been published in Ukrainian namely in these Polish editions.

Helena Kapełuś considered the both peoples' common heritage in the context of cultures dialogue, thus contributing to the development of Ukrainian and Polish cultural and scientific relations. Therefore, the role of Ukrainian studies in folkloristic activity and scientific work of this researcher deserves to be examined comprehensively.

Keywords: folklore, Ukrainian studies, -Polish-Ukrainian border, Helena Kapełuś, Poland, Ukraine.

Information about author: Vakhnina Larysa, Head of the Department of Ukrainian and Foreign Folklore of Maksym Rylsky Institute of Art History, Folklore and Ethnology of the National Academy of Sciences of Ukraine, Candidate of Philological Sciences, Leading Researcher.

E-mail: Vakhnina_LK@nas.gov.ua

Larysa Wachnina

STUDIA UKRAINOZNAWCZE HELENY KAPEŁUŚ

Abstrakt. Artykuł poświęcony jest ważnemu miejscu badań ukrajinoznawczych w pracy naukowej słynnej polskiej folklorysty drugiej połowy XX wieku, prof. Heleny Kapełuś. Instytut Badań Literackich Polskiej Akademii Nauk, gdzie Helena Kapełuś kierowała Zakładem Literatury Ludowej, przez wiele lat utrzymywał współpracę naukową z folklorystami-sławistami Instytutu Sztuki, Folklorystyki i Etnologii imienia Maksyma Rylskiego Narodowej Akademii Nauk Ukrainy.

Słowa kluczowe: folklor, studia ukrajinoznawcze, polsko-ukraińskie pogranicze, Helena Kapełuś, Polska, Ukraina.

Nota o autorze: Wachnina Larysa, kierownik Zakładu Folkloru Ukraińskiego i Zagranicznego Instytutu Historii Sztuki, Folkloru i Etnologii im. M. Rylskiego NAN Ukrainy, kandydat nauk filologicznych, wiodący pracownik naukowy.

E-mail: Vakhnina_LK@nas.gov.ua

Відомий польський літературознавець та фольклорист професор Гелена Капелусь (Helena Karpińska) (1927-1999) була ґрунтовним дослідником польсько-українського фольклорного пограниччя. У колі наукових зацікавлень Гелени Капелусь були давньопольська література, романтизм, позитивізм та їх вплив на фольклор, Фольклоризм творчості Яна Кохановського, Адама Міцкевича, Генрика Сенкевича. Історія польської фольклористики Повна бібліографія її праць представлена у виданні, присвяченому її вшануванню *Fascynacje folklorystyczne. Księga poświęcona pamięci Heleny Karpińskiej*, red. Karpińska M (1).

Вона протягом багатьох років очолювала відділ народної літератури Інституту літературних досліджень ПАН, Варшава.(1967-1997), який було створено 1963 видатним польським фольклористом та літературознавцем професором Юліаном Кшижановським..

. Відділ народної літератури спільно з науковцями Польщі здійснив підготовку та видання фундаментального видання (Перший том *Dzieje folklorystyki polskiej 1800-1863. Epoka przedkolbergowska* (1970) у співавторстві з Юліаном Кшижановським, після його смерті Дослідниця опрацювала та видала 1982 р. другий том – *Dzieje folklorystyki polskiej 1864-1918*, Згадані видання залишаються взірцем для фольклористів багатьох європейських країн.

Гелена Капелусь вивчала різні жанри фольклору: пісні, колядки, казки, перекази, замовляння Дослідженню польсько-українського пограниччя присвячено збірник її наукових праць «*O turze złotorogim. Szkice kolędowe* (1991), де на матеріалах календарної обрядовості здійснено надзвичайно цікаві спостереження про давні міфологічні мотиви в польському та українському фольклорі (2).

Гелена Капелусь протягом багатьох років співпрацювала з відділом слов'янської фольклористики (нині – відділ української та зарубіжної фольклористики ІМФЕ ім.М.Т.Рильського НАН України, реалізувала спільні проекти щодо спадщини Зоріана Доленги-Ходаковського та Оскара Кольберга з українською

фольклористкою-славістом В.А.Юзвенко. Вона також була науковим консультантом Л.К.Вахніної під час її стажування в Інституті літературних досліджень ПАН в рамках стипендії Фундації Стефана Баторія (1994-1995 рр.).

Українознавча проблематика завжди була в колі наукових зацікавлень Гелени Капелусь, для якої знаковими в дослідженні польсько-українського етнокультурного пограниччя стали постаті та наукова спадщина Зоріана Доленги-Ходаковського, Жеготи Паулі, Оскара Кольберга. Невипадково у наукових планах польських та українських науковців, зокрема Вікторії Юзвенко, Гелени Капелусь, Ришарда Гурського та Ришарда Войцеховського, Марії Бокшчанін було видання усієї спадщини Зоріана Доленги-Ходаковського та українських томів Оскара Кольберга. Важливе значення надавалося також Інституту Оскара Кольберга у Познані.

Маловідомою для сучасних науковців залишається її довготривала співпраця з відомим перекладачем та редактором щорічника «Український календар» в Польщі Антіном Середницьким та україномовним часописом «Наше слово» та додатком до нього «Наша культура». Цілий ряд її українознавчих розвідок було опубліковано українською та польською мовами саме в цих виданнях Польщі

На шпальтах згаданих часописів вийшли друком такі її студії, як «Оскар Кольберг і народна культура слов'ян» (Український календар», 1984, s. 127–130) *Ukraińskie bajki w zbiorach Kolber* *Ukraińskie bajki w zbiorach Kolberga* («Український Календар», 1980, s. 149–152)

«Ізидор Коперніцький» («Український календар», 1985, с. 122–123) На особливу увагу заслуговує її стаття «Цеслав Нейман польський дослідник української пісні» («Український Календар», 1981, s. 153–155), де вона відкриває маловідомі сторінки з діяльності Цеслава Неймана в Україні. Адже відомо, що він був також автором рецензії на том Оскара Кольберга «Покуття», яка була опублікована в «Киевской старине». Гелена Капелусь звертає увагу на його творчу співпрацю з Миколою Лисенко, Володимиром Антоновичем,

Елізою Ожешко. Згадує і зацікавлення дослідника українськими думами та спробою їх текстологічного аналізу. Адже йому пощастило слухати українські народні думи у виконанні Остапа Вересая. Важливо, що Гелена Капелусь, як і в згаданій статті, так і в інших своїх дослідженнях, звертає увагу на необхідність опанування української мови польськими науковцями та культурними діячами для кращого розуміння української культури та взаєморозуміння.. Вона наводить красномовний приклад, як Еліза Ожешко вивчала під впливом Івана Франка українську мову.

Постать та народознавча діяльність Оскара Кольберга була для неї завжди найкращим прикладом наукового подвижництва.. Як дослідник польських казок, вона не могла не звернути увагу на його публікації українських казок з Волині та Покуття. Не випадково, у своїй статті, присвяченій українським казкам у О.Кольберга вона підкреслює дивовижну близькість мотивів польських та українських чарівних казок. Вона передала своє захоплення фольклористичною діяльністю на українських теренах і Антіну Середницькому, який опублікував низку статей про Оскара Кольберга. Невипадково він згадує Гелену Капелусь у своїй статті «Вклад поляків у діяльності УСКТ» («Наше слово» №27, 6 липня 2008 року)

Її мрією було реалізувати проект видання українських томів Оскара Кольберга, саме українською мовою, щоб його спадщина була доступною широкому колу читачів в Україні. Вона завжди опікувалася долею Інституту Оскара Кольберга в Познані, зважаючи на його багатий архів та можливості подальших видань томів Оскара Кольберга. Сьогодні задуми Гелени Капелусь та її однодумців починають втілюватися в життя, адже Інститутом Оскара Кольберга заплановано видати українські матеріали видатного народознавця.

Для неї небайдужими були і діяльність Польського народознавчого товариства у Вроцлаві та передусім розвиток спільних польсько-українських досліджень.

Постать Зоріана Доленги-Ходаковського - «піонера слов'янської фольклористики», збирача та дослідника українсько-

го фольклору завжди привертала увагу науковців України, Польщі та Білорусі. Так, подією і для української та польської фольклористики стало видання тому «Українські народні пісні в записах Зоріана Доленги Ходаковського», упорядкований українським фольклористом О.І.Деєм, опублікований в 70-і роки ХХ ст. ІМФЕ ім.М.Т.Рильського НАН України.

Інститут літературних досліджень Польської Академії Наук, де вона очолювала відділ народної літератури, протягом багатьох років підтримував наукове співробітництво з фольклористами-славістами Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім.М.Т.Рильського НАН України. Ще Максим Рильський започаткував зв'язки Інституту, який він тоді очолював, і яке сьогодні носить його ім'я творчі та наукові контакти українських та польських науковців. Їх продовжили згодом Вікторія Юзвенко, Юліан Кшижановський та Гелена Капелусь.

Гелена Капелусь започаткувала вже на початку 90-х років ХХ століття, коли Україна стала незалежною, спільно з українською фольклористкою-славісткою Вікторією Юзвенко спільний проєкт по вивченню та майбутньому виданню спадщини Зоріана Доленги-Ходаковського. Вона вважала, що варто також залучити до співпраці білоруських фольклористів та відомого літературознавця Юліана Маслянку, який один з перших звернувся до його наукової спадщини у Польщі в другій половині ХХ ст., присвятивши йому декілька своїх книжок. Реалізації спільного проєкту завадило, що Гелени Капелусь пішла з життя 1999 року

.Символічно, що вперше в Україні у ХХІІІ томі «Київських полоністичних зошитів» репрезентовано книжку: – Юдіан Маслянка, Вибрані праці з літературознавства та фольклору. Київ 2013. (Науковий редактор та упорядник - академік НАН України, проф., д.ф.н. Р.П.Радишевський). Видання ж польських народних казок з її двотомника здійснено видавництвом «Етнос» 2004 року (Польські народні казки. Вступна стаття та переклад Л.Вахніної. К. 2004).

Слід відзначити, що Гелена Капелусь співпрацювала не тільки з українськими виданнями Польщі : додатком до газети «Наше

слово» «Наша культура» та щорічником «Український календар», де українською та польською мовою виходили її статті. Гелена Капелуш була також відомим славістом, яка підтримувала наукові зв'язки з відомим болгарським літературознавцем і фольклористом Петером Динековим, з серболужицьким фольклористом Павелем Недо, зі словацькою дослідницею Вірою Гашпаріковою та ін.колегами. Вона була також постійним автором багатьох славістичних наукових часописів «Български фольклор», «Русский фольклор», «Fabula». Вона також автор 70 статей у *Słowniku folkloru polskiego* (ред. Юліан Кшижановський 1957). та 2 статей у німецькому виданні *Enzyklopedie des Märchens*.

Про неї опубліковано цілий ряд статей, книжок, енциклопедичних гасел в Польщі та в Україні. Творча наукова співпраця поєднувала її з багатьма фольклористами Польщі та багатьох країн світу. (Bokszczanin M., *Helena Kapelusz (1927-1999)*, [hasło w:] *Słownik badaczy literatury polskiej*, t. 6, red. Starnawski J., 2003; Bokszczanin M., *Helena Kapelusz – badacz polskiego folkloru*, LL 2013, nr 2; Głębigicka E., *Kapelusz Helena (ur. 1927)*, [w:] *Współcześni polscy pisarze i badacze literatury. Słownik biobibliograficzny IV*, red. Czachowska J., Szalagan A., 1996; Hernas Cz., *Helena Kapelusz (1927-1999)*, LL 1999, nr 6; Kapelusz M., Engelking A., 2002; Michałowska T., *Helena Kapelusz (21 maja 1927 – 8 września 1999)*, PL 2000, nr 3. Вахніна Л.К. Фольклористична діяльність Юліана Кшижановського та Гелени Капелуш у контексті польсько-українських наукових взаємин другої половини ХХ – початку ХХІ століття. щорічник *Слов'янський світ*, випуск 16. К 2017. С.48-58)

Роль українознавчих студій у фольклористичній діяльності та науковому доробку Гелени Капелуш заслуговує на всебічне висвітлення, адже вона завжди дивилася на спільну спадщину обох народів в контексті діалогу культур, сприяючи розвитку українсько-польських культурних і наукових взаємин. Збірник її вибраних наукових праць зараз готується до друку у Варшаві. Важливо, що до книжки увійшли також її студії з україністики.

Накреслені нею ідеї та завдання залишаються актуальними, як для дослідників українсько-польських культурних взаємин, так і для сучасної фольклористики в Україні.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Bibliografia Heleny Kapętuś, [w:] Fascynacje folklorystyczne. Księga poświęcona pamięci Heleny Kapętuś, red. M. Kapętuś, Anna Engelking. Warszawa: „Agade”, 2002, 187 s. 2. Kapętuś H. O turze złotorogim. Szkice kolędowe. Warszawa, 1991.

3. Капелуць Г. Цеслав Нейман польський дослідник української пісні, «Український Календар», 1981, с. 153–155.

REFERENCES

1. Bibliografia Heleny Kapętuś, [w:] Fascynacje folklorystyczne. Księga poświęcona pamięci Heleny Kapętuś, red. M. Kapętuś, Anna Engelking. Warszawa: „Agade”, 2002, 187 s.

2. Kapętuś H. O turze złotorogim. Szkice kolędowe. Warszawa, 1991.

3. Kapętuś H. Czesław Nejman polskij doslidnyk ukraïnskoji pisni, Ukrainskyj Kalendar, 1981, s. 153–155.